

Belfastban úgyis eljönnek érted!

A.Gergely András

Tudjuk-e vajon, hol a határ a leleplező lélektani szociográfia, a politikai krimi és a memoár-irodalom között? S vannak-e átmenetek e műfaji sajátosságok, beszédmódok között? Így hát lelkiismeret-regény, avagy közpolitikai írásgyakorlat inkább, ha valaki hazafiként, gyilkosként, megmentőként és árulóként egyaránt élhet, elszenvedhet megtisztelő elismerést és ugyanakkor a beteljesülő büntetést is magára vállalhatja kvázi-emlékiratként... – ha közben életút-hosszan az IRA harcosa volt, s erről lamentálgat visszaemlékezéseiben...?

Épp így mindennapi rutinkérdés lehet, van-e olyan létigazság, mely magát a létet szünteti meg, mikor önnön érvényességéről bizonykodik? S igazság-e még az, ami más vagy mások ellen – akár elpusztításuk árán is – érvényesíthető? Nem háborúnak, gyilkosságnak, önámításnak, pusztulást előidéző tettnek, tehát bűnnek kell minősítenünk az ilyesmit?

De ha már morális alapítéttel, kisebbségi hittel, morális értéktöbblettel, bizalommal és hatalommal rendelkezünk, vajon megbocsátható-e, ha másvalaki ellen érvényesítjük ezt? Nem bibliai, erkölcsi, vagy ősi emberi alapkérdés ez? Nem főbűnnek hívják az ilyesmit a történeti tudat, s nem terrorizmusról alkotott hidegebb definíciók alapján? Létezhet-e morális értéktöbblet az immorális cselekedetek mélyén...? Vagy akár: csakis az létezhet...?

Máris túl sok a kérdés itt, de még több a tépelődés magában a regényben, visszaemlékező szövegben, napló-értékű tépelődésben... Sorj Chalandon: *Visszatérés Killybegsbe* című kötete¹ ebben, s a megfontolások, belátások, kegyetlenségek tömegében azonban igencsak bővelkedik. A címbeli helynév a szülőhely, az identitás, majd a visszatérés-megtérés helyszíne. Először jövő idejű a múltból nézve, ír katolikus közeg, tengerparti falu, lepusztuló társadalmi érzékenységekkel, majd a megtérő főszereplő múltja, s végül jelene. Az idősíkok, térbeli mozgások sem tudják elfedni a világnézeti, vallási, etnicitási alapkérdéseket, a harcokat, a bosszút, a lázadás és tiltakozás örökségét, az IRA titkos hadseregéhez tartozást, a terrorakciókat, pusztítást, áldozatot, félelmes küzdelmeket.

Valószínű, hogy a képzelet, a jóreménység, a polgári demokráciához fűződő vágyképek brit politikatörténete a csalás igazi oka: valamiért az angolokat a közéleti korrektség minta-iskolájának szeretnénk látni – de valójában cseppet sem azok, sőt. S nem azért, mert egy brit fakabát, elhárítási ügynök vagy börtönőr ugyanolyan ócska és ostoba tud lenni, mint egy amerikai vagy francia, s egy szüfrazsett ugyanolyan védtelen, mint egy beat-fesztiválon hőzöngő fiatal vagy egy úszóbajnok egy kültelki kocsmában... – hanem épp mert a kontraszt erősebb, az ítéletünk is súlyosabbá válik. Egy ulsteri ír katolikus és meggyőződéses protestáns, amikor határőr-szolgálatra rendelik vagy illegális politikai ármányra készítetik, éppoly otromba, kegyetlen és bumburnyák, mint thaiföldi vagy koreai, kameruni vagy nepáli pályatársa. Ráadásul, ahogyan minden valóban drámai történésben, itt is „csupán” emberekről van szó, szomszédokról és távoli rokonokról, státusfogyokról és elhárítókról, kocsmárosról vagy besúgóról akár – mind-mind emberből vannak, olykor elfogult, máskor

¹ Göncöl Kiadó, Budapest, 2014., 320 oldal.

kegyetlen, elszánt vagy elkötelezett, alkoholista vagy demens, de végső soron ember mind, akivel a kötet főszereplőjének kapcsolata támad. Kezdve apjával akár, kinek befulladt agresszivitása, dúvad alkoholizmusa és hazafi hősködése nemcsak hogy nem „vidéki”, hanem egyenesen országnyi, nemzeti és vallási kisebbségi, az Állam mindenhatósága ellen is fölkelni kész adottság, sőt örökség is. Fia, aki mindezt esendő gyermekként elszenvedi, s dúlni látja maga körül az elnyomó brit vehemenciát, a rendőri kegyetlenséget, társadalmi kiszorultságba és élethossznyi félelemben kényszerítetten vállalandó mentalitást, vajon mit is tehetne kézenfekvőbben, mint az ellenállás jogát, a létezés akár kegyetlen bizonyosságát fenn felmutatni akaró harcos szerepet viszi tovább, vallja a legkegyetlenebb körülmények között is, egészen a tudatos vagy kiszámítható halálig.

Hősregény-e, avagy képzelet-szülte és dramatizált körkép ez? Annyi erőszakkal, oly sok bántással, hétköznapi embertelenséggel, sunyi és öntelt akarnokságokkal telített ez a könyv, hogy a minősítés eldöntése akár százalmas kísérlet is lehetne. Ez azonban nem értékmentes képlet: alig akad a nemzeti és a történeti lírában, drámában, mitológiában, kultusz-szövegekben, írott és elbeszélte örökségben, mesékben, szimbolikus eljárásokban olyan időszak és tájéka a világnak, amely ne ugyanerről szólna...! Itt most épp nem a viking harcosok rituális bája a hangsúlyos, nem a pandzsábi guruk történeti hőseinek gyilkosságai, nem a sziú törzsfők félelmissége vagy a yanomamö indiánok mérgezett nyilai a mellékszereplők és hatások, hanem a polgárháborúba keveredő ember, a kiszolgáltatott kisebbségi, az elnyomott közösségi egyén, aki otthonról is a hadrafoghatóságot, elszánt és elkötelezett szabadságeszményt kapja, minden mennyiségben és minden kímélet nélkül.

A kötet szolid mutatkozása szerint: „Tyrone Meehan, az IRA vezérkarának tagja, ünnepezt nemzeti hős beismeri, hogy 25 éven keresztül együttműködött az angol titkosszolgálattal, majd visszavonul az öreg szülői házba, hogy ott várja be az árulót megillető elkerülhetetlen sorsot. És miközben a halálra készül, papírra veti élete történetét. A nélkülözésekkel teli gyerekkor, a háborús Belfastba való megérkezés, az IRA-hoz való csatlakozás és az embertelen börtönévek felidézése azonban mind csak háttér az alapkérdés megválaszolásához: hogyan lesz egy elkötelezett ember önhibáján kívül bűnös, mi kényszeríti az árulásra és számíthat-e valaha is megbocsátásra?”. S megtérhet-e egykor szülőhelyére, máskor menedékhelyére, különben meg esendő életfogytiglaniságának kényszerességével az, akinek már nincs mit remélnie s nincs kiktől feloldozásra számítania. Hisz jól tudja, s maga is gyakorolta: akinek bűne van, emberség elleni vád hozható föl ellene, annak nincs helye sehol, csakis a régvoltak között...

Sorj Chalandon, aki könyvével 2011-ben elnyerte a Francia Akadémia Regény Nagydíját, újságíróként sok-sok éven át tudósított a polgárháború sújtotta Belfastból, ebben a megtörtént eseményeken alapuló regényében nem kétségesen egykori író barátjának állít emléket, mondhatnánk inkább emlékszobrot. Sem a szobor merevsége, sem az emlékek józansága nem hangolja át az írói alapkérdést, a morális fenség okát és vitathatóságát, sem pedig a belátás, fölmentés, bűnbocsánat vagy angyalokrád szándékát. Angyalokról itt nincs szó..., akár ha anya, aki szenved, akár szomszéd, aki rád tör vagy elárul, akár katona, aki kíméletlenül lövöldöz, rendőr vagy gárdista, aki felgyújt, robbant, kivégez, száműz és ellehetetlenít, akár tisztviselő, aki végrehajt vagy elrendel becstelenséget és állampolgár-ellenes akciót..., mind-mind fölteheti a kérdést, amit az ártatlanságok vélelmezői sokszor elhallgatnak. Fölteheti, hogy „mindig az államnak van igaza”, vagy hogy szükségképpen a brit fennhatóság a

szükségszerű, vagy hogy tessék az állampolgár bármihez alkalmazkodni... – de akkor is ott marad az ellenállás jogának témaköre, az önállóságért küzdés oka, a nép- és család-ellenes direktívák, ember- és kisebbségiség korlátozásával szembeni akaródzás elfogadhatósága, „az igazságért” bármi árat vállaló mersz emelkedettsége...! S végső soron a létezés értelmének és valamiképpen-megoldhatóságának esélye... A morális elszántság, vagy a vétlen-véletlen bűn zsarolhatóságának kínossága, s mindazok, akik ezt egyoldalúan, mereven, kíméletlenül számonkérésre használják föl majd...

Mentség nincs. Sem a vétségekre, sem a belátások nélküli ítélkezésre, sem a „jobbantudás” vagy erőfölény magabiztosságára és igazságtalanságára. Az IRA másfél-két évtizeden át volt szimbóluma a veszélynek, a történeti gyökerű európai (és nemzeti, etnikumok közötti, vallások konfliktusaiból fakadó) terrorizmusnak, a mainál semmivel sem kevésbé kellemetlen és kegyetlen eljárásmodoknak. Ez pedig nem szűnik meg formális békére kötelezéssel, esendő fegyverletétellel, megbánás-gesztusokkal. Talán még a várható, a nyitott kapukkal kihívásként kérkedő leszámolásokkal sem. A főhős, az erkölcsi piedesztálon is sérülten védekező harcos, az ír polgár, vagy a tettek jelentéstörténetét belátni kész bárki megítélő értékítéletével sem. Egyszerűen csak van... Kínosan, igazul, kegyetlenül, senki sem kívánta kellemetlenségével együtt csak van.

Míg vissza nem tér Killybegsbe, ahol sem a jövő, sem a ma, sem a múlt nem volt kiesebb, mint amit ez a „csak van...” kegyetlensége és képtelensége dacára. Még egy sörrel, még két konyakkal..., még néhány hullával a közösségi memória képernyőjén. „...Tudta jól, hogy a háború nem áll meg a házunk küszöbén”. Akár a fasiszta németekkel szembeni, akár a brit katonák elleni, akár a protestáns erőszakosakkal állandósult háború nem marad távol. De még az Apa emléke sem, akinek minden ócska és részeges erőszakossága dacára megvolt a maga nemes presztízse, s akinek emlékével még terhesebb, hogyan becsmérlik fiát Belfastban...: „Mindent neked adtunk! És te elárultad mindazokat, akik szerettek, akik védelmeztek! Emlékszel, gyerekkoromban minden este segítettem neked eltorlaszolni a bejárati ajtót, hogy a mocskos disznók ne tudjanak benyomulni a házunkba. És a mocskos disznó te voltál...!”

Meehan, az áruló, mindazok után, amit az Ír Köztársaságért tett, érzett, vállalt, kockáztatott, elszenvedett, megismert és magára vállalt, még az önmagával szembesülést is mintegy ajándékba kapja. „Hamarosan eljönnek... – súgta a telefonba. Persze, hogy eljönnek. Egyébként már el is jöttek. Amikor megérkeztem, takaríthattam a meszelt falról a kátránnyal odafirkált ’áruló’ feliratot. Hát aztán? Mi a különbség, hogy Belfastban, vagy itt a függöny mögött, vagy a pubban a poharam mellett várok? Úgyis eljönnek, tudom”. S ahogy jöttek egykor a náci bombázások elől menekülők, a britek erőszakosságaitól megfutók, a protestánsok szidalmaitól megfélemlítettek, meg oly sok mindenki ezen a kietlen tájon..., majd jönnek még Ők is. Addig pedig, a háborús évektől 2006-ig folytonosan, marad a küzdés, a reménytelenség, a méltatlan méltóság – s talán más nem is nagyon... Hacsak..., még a megfontolások esélyét hozzá nem számítjuk. Ez azonban már épp oly tépelődések tájéka, amivel ez ismertetést kezdtem, sok-sok kérdéssel. Maradó kérdésekkel.